

УДК 911.3:[37.011.33.014:352/353:316.42](477:4)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ І ПРИКЛАДНІ
ПІДСТАВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
“ІНТЕГРОВАНІЙ РОЗВИТОК ГРОМАД І ТЕРИТОРІЙ” ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
“ГЕОГРАФІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ”**

Мирослава Влах , Ірина Гудзеляк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: myroslava.vlakh@lnu.edu.ua, iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua*

Обґрунтовано доцільність запровадження за спеціальністю С6 “Географія та регіональні студії” галузі знань С “Соціальні науки, журналістика та інформація” освітньо-професійної програми “Інтегрований розвиток громад і територій” для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Розкрито мету освітньо-професійної програми, що полягає в підготовці фахівців, здатних здійснювати цілісний розвиток громад і територій з урахуванням конкурентних переваг та застосуванням сучасних підходів до територіального планування. Наголошено на потребі формування теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для моніторингу й оцінювання розвитку громад і територій, розроблення ефективних стратегій місцевого / регіонального розвитку, особливо в контексті підготовки України до вступу та інтеграції до ЄС і її післявоєнного відновлення. Висвітлено філософський, загально-науковий і суспільно-географічний зміст поняття розвиток. Проаналізовано поняттєво-терміний апарат ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій”. Зокрема, розкрито сутність таких між-дисциплінарних понять: інтегрований розвиток, комплексний розвиток, система чинників територіального розвитку, територіальна привабливість, територіальний капітал, територіальний потенціал, спроможність територіальної громади, стійкість територіальної громади, смарт-спеціалізація території. Проаналізовано структуру освітньо-професійної програми “Інтегрований розвиток громад і територій” з акцентом на компетентності спеціального характеру, програмові результати навчання. Подано проєкт навчального плану освітньо-професійної програми “Інтегрований розвиток громад і територій” із переліком нормативних та вибіркових компонентів. З’ясовано прикладний характер освітньо-професійної програми, що передбачає співпрацю з науково-дослідними установами, аналітичними центрами і територіальними громадами щодо розроблення стратегій і конкретних планів розвитку громад і територій.

Ключові слова: освітньо-професійна програма, інтегрований розвиток, чинники територіального розвитку, інтегральний потенціал території, спроможність територіальної громади, стійкість територіальної громади, смарт-спеціалізація території, план інтегрованого розвитку громади / території.

Актуальність теми дослідження. Унаслідок адміністративно-територіальної реформи в Україні сформовано територіальні громади (ТГ), які отримали повноваження самостійно реалізовувати політику просторового розвитку на основі принципів і положень, визначених “Порядком формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної

громади” [15]. З 1 січня 2025 р. стає обов’язковим розроблення і реалізація комплексних планів просторового розвитку (КППР) громад замість застарілих генпланів населених пунктів, детальних планів територій [11]. Без КППР громади не зможуть займатися відведенням земельних ділянок, мешканці – змінювати цільове призначення своїх ділянок, а підприємці – розширювати бізнес. Наявність КППР сприятиме збільшенню надходжень до місцевих бюджетів щонайменше на 10–20 %. Політика інтегрованого розвитку ТГ і територій спрямована на реалізацію принципів сталого розвитку, підвищення якості життя, доступності та рівності можливостей, сприяння розвитку суспільних відносин та ділової активності, оптимізації адміністративної діяльності.

Аналітичне й управлінське забезпечення функціонування ТГ потребує фахівців-географів відповідної кваліфікації, які здатні комплексно врахувати всі аспекти демографічного, соціально-економічного, етнокультурного розвитку ТГ, аналізувати системний вплив природно- і суспільно-географічних чинників, оцінювати потенціал і ризики розвитку ТГ, розробляти стратегії розвитку ТГ у контексті нових можливостей, які виникають в Україні за умов інтеграції до ЄС, здійснювати моніторинг соціально-економічного розвитку ТГ і територій.

Актуальність підготовки фахівців у галузі інтегрованого розвитку ТГ і територій спричинена також втратами управлінського потенціалу у прифронтових та прикордонних з росією ТГ; потребою підготовки кадрів, які здатні з урахуванням нових соціально-економічних реалій (політика децентралізації, депопуляція, внутрішнє переміщення населення, біженці, релокація підприємств тощо) управляти розвитком ТГ і територій.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методологічні і прикладні підстави запровадження освітньо-професійної програми (ОПП) “Інтегрований розвиток громад і територій” для другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю С6 “Географія та регіональні студії”; означити програмові результати навчання та спеціальні компетентності, які отримають здобувачі; запропонувати перелік освітніх компонентів програми.

Об’єктом дослідження є теоретичний зміст, дидактичні підходи і структура ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій”. Теоретичний зміст предметної сфери дослідження стосується геопросторової організації суспільства на рівні ТГ, а також функціональних типів територій як об’єктів регіональної політики.

Завдання дослідження: з’ясувати зміст поняття “інтегрований територіальний розвиток” у контексті територіально зорієнтованого стратегічного планування розвитку громад; обґрунтувати зміст і структуру ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій”, що охоплює нормативні та вибіркові компоненти, які забезпечують комплексну підготовку фахівців.

Матеріали і методи дослідження. Попри те, що тема просторового розвитку загалом достатньо висвітлена в науковій літературі, напрацювань із проблематики інтегрованого (цілісного) територіального розвитку на місцевому і регіональному рівнях з урахуванням глобальних тенденцій та досвіду європейських країн немає, що актуалізує тему дослідження і визначає наукову новизну ідеї запровадження ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій”.

У дослідженні використано і критично проаналізовано нормативно-законодавчі матеріали [10–17], наукову і навчально-методичну літературу з теми просторового розвитку [1–9, 18–23]. Для опрацювання матеріалів використано системний підхід та загальнонаукові методи (аналіз і синтез, конкретизація і узагальнення, порівняння, типізація). Здійснено поняттєво-термінологічний аналіз змісту міждисциплінарного поняття “інтегрований

територіальний розвиток” (кваліфікаційні ознаки, лексико-семантичне поле), що важливо і для його коректного вжитку, і розроблення методики конкретних досліджень.

Результати дослідження. Зміст і програмові результати навчання за ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій” визначені чинним (станом на 01.01.2025 р.) стандартом вищої освіти за спеціальністю 106 “Географія” для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Проектування ОПП проведено на підставі логічного осмислення теоретико-методологічних засад суспільної географії, регіоналістики, конвергентних і методичних наук, які формують систему географічних наук, а також доцільності здобуття практичних знань і навичок майбутніми фахівцями, які розроблятимуть стратегії розвитку ТГ і місцеві проекти розвитку з урахуванням інтеграції України до ЄС. ОПП має на меті сформувати в магістрів широке бачення і критичний аналіз тенденцій суспільного розвитку, зокрема глобальних трендів та загальноєвропейських векторів у контексті реалізації політики згуртованості ЄС, навчити майбутніх фахівців місцевого рівня використовувати синергійний ефект регіональної та секторальної політик держави, спрямовувати політику територіального розвитку на капіталізацію територіальних активів, а також розробляти заходи для зміцнення територій і посилення згуртованості через сприяння співпраці між різними просторовими рівнями.

Зміст поняття “інтегрований розвиток територій”. Головною філософською категорією ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій” за спеціальністю “Географія та регіональні студії” є розвиток, сутнісними ознаками якого є незворотність (зворотність характеризує процес функціонування), спрямованість (наявність загальної тенденції змін), закономірність (нагромадження змін, що спричиняє якісну трансформацію об’єкта) [19, с. 561].

На основі філософського поняття “розвиток” сформувалася система загальнонаукових понять, якими активно послуговується суспільна географія: ноосферний розвиток, раціональний / ірраціональний розвиток, стійкий (збалансований, сталий) розвиток, оптимальний / песимальний розвиток, пропорційний / диспропорційний розвиток, гармонійний розвиток, когерентний розвиток, адаптивний розвиток, еволюційний / революційний / коеволюційний розвиток, екстенсивний / інтенсивний розвиток, інноваційний розвиток, симетричний / асиметричний / нейтральний розвиток, інклюзивний / ексклюзивний розвиток, інноваційний (модернізаційний) розвиток, монорозвиток [2, с. 287–301]. Кожне видове поняття розвитку має свої конкретні кваліфікаційні ознаки, які потрібно враховувати для його коректного вжитку.

У теорії і практиці суспільно-географічних досліджень семантичний і лінгвальний потенціал поняття “розвиток” застосовують у таких значеннях як принцип дослідження – аналіз суспільно-географічних об’єктів у процесі постійних змін унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників; метод дослідження – вивчення закономірностей зародження, становлення і функціонування суспільно-географічних об’єктів; динамічна система наукового знання в єдності його простих (поняття, терміни) та складних (ідеї, концепції, теорії, учення) компонентів; як прогнозування соціально-економічних, політичних змін; прикладна програма втілення наукових напрацювань у політику просторового розвитку на різних розмірних рівнях [2, с. 284].

Загальнонаукового статусу набуло нині поняття “просторовий розвиток” на позначку динамічних змін, що відбуваються в геопросторі. Розуміння просторового розвитку важливе для планування міст і регіонів щодо розвитку інфраструктури, розміщення виробництва, збереження природних ресурсів, досягнення глобальних процесів (урбанізація, міграція населення, кліматичні зміни, інновації), прийняття політичних рішень у сферах економіки, соціального розвитку, екології.

Теоретико-методологічна сутність географічної науки, зокрема її системна парадигма, зумовила розроблення нового поняття, яке застосовують у сучасному стратегічному, тактичному й оперативному плануванні соціально-економічного розвитку ТГ і територій – інтегрований розвиток (англ. *integrated development, comprehensive development, holistic development*). В українськомовній науковій термінології вживають віддієслівний прикметник інтегрований, що позначає здатність передавання дії, та відіменниковий прикметник інтегральний (наприклад, інтегральний АПК на противагу спеціалізованим АПК). Використання в ОПП лексеми інтегрований зумовлена дієвістю просторових процесів, що узгоджується також із дієслівністю як визначальною прикметою української мови.

Означення, які надають нормативно-законодавчі матеріали України і спеціальна література стосовно інтегрованого розвитку ТГ і територій, стають щоразу точнішими через урахування конкретніших характеристик. У найширшому розумінні інтегрований розвиток ТГ і територій потрактовують як розвиток, що відбувається “на принципах сталого розвитку з метою підвищення якості життя, доступності та рівності можливостей, сприяння розвитку соціальних суспільних відносин та ділової активності, оптимізації адміністративної діяльності...” [17]. Сутність поняття принципи сталого розвитку ліпше позначає українськомовна терміноодиниця принципи зрівноваженого розвитку, концепція якого базується на трьох взаємопов’язаних аспектах: економічний розвиток (створення робочих місць, підвищення рівня життя, інновації, технологічний прогрес), соціальний розвиток (зменшення бідності та нерівності, забезпечення доступу до освіти, охорони здоров’я та інших соціальних послуг), екологічний розвиток (збереження біорізноманіття, раціональне використання природних ресурсів, боротьба зі зміною клімату).

Інтегрований розвиток сприймають і як “розвиток видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону” [13]. Інтегрований розвиток ТГ і територій можливий лише на основі узгодження (адаптації) структурних і функційних змін соціоприродних систем, що забезпечують їхнє оптимальне функціонування [3]. Державна регіональна політика передбачає застосування інтегрованого підходу, який ґрунтується на поєднанні секторального (галузевого), територіального (просторового) та управлінського складників [15].

Інтегрований розвиток ТГ і територій розуміють і як триєдність таких підходів: взаємодія вигодонабувачів (стейкхолдерів) місцевого розвитку (партисипація стратегічного планування та реалізації запланованої діяльності), комплексний розвиток території (збалансування господарства, системи надання послуг і соціального забезпечення населення), використання простору як єдиного територіального ресурсу (визначення центрів та осей просторового розвитку, дослідження просторової диференціації, функціональне зонування територій) [5–6; 8, с. 62–63].

Інтегрований розвиток території має ті самі цілі, що й комплексний, – забезпечення збалансованості і гармонійності її функціонування й розвитку. Однак вони відрізняються між собою підходами, акцентами і методологією. Інтегрований підхід передбачає узгоджене поєднання різних сфер діяльності та інтересів (економічних, соціальних, екологічних тощо) для створення єдиного цілісного розвитку території. Особливостями інтегрованого розвитку є *міждисциплінарність* (залучення експертів із різних галузей (економіка, екологія, урбаністика тощо) для досягнення спільних цілей); *гармонізація інтересів* (збалансування потреб ТГ, бізнесу, державних структур і природи); *системний підхід* (урахування взаємозв’язків між різними компонентами території (інфраструктура, природні ресурси, людський капітал); *ефективність* (правильне розуміння причинно-наслідкових зв’язків та прогно-

зування розвитку територіальних процесів); *довгострокова перспектива* (орієнтація на сталий розвиток і врахування глобальних трендів (міграція населення [6], урбанізація, макрополізація [7], інновації, зміна клімату).

Концепція комплексного розвитку території також містить усі аспекти розвитку території, однак передбачає паралельне чи взаємозалежне розв'язання завдань у різних сферах. Особливостями комплексного розвитку є всеохопність (стосується усіх сфер розвитку території (економіка, соціальна інфраструктура, екологія, культура)); плановірність (детальний аналіз і покрокове розв'язання завдань у кожній сфері); локальність (зосереджений на потребах незначної за розміром території); слабка інтегрованість (рішення ухвалюють автономно, хоча й узгоджують на загальному рівні); послідовність реалізації рішень, зокрема етапність освоєння території.

Отже, інтегрований розвиток території сфокусований на взаємозв'язки між різними сферами, гармонізацію їхніх цілей та створення єдиного стратегічного бачення. Комплексний розвиток концентрується на усебічному охопленні різних аспектів розвитку, але може реалізовувати незалежні проекти. В контексті ТГ інтегрований розвиток зорієнтований на стратегічне узгодження різних аспектів розвитку, тоді як комплексний спрямований на детальне просторове планування та використання земельних ресурсів. У дослідженні інтегрованого розвитку головним методом є синтез, а комплексного – аналіз.

Усе вище викладене дає змогу висновувати про те, що концепція інтегрованого територіального розвитку спрямована на досягнення просторової справедливості (англ. *spatial justice*), або подолання просторової нерівності, адже вона передбачає доступність до якісних освітніх, медичних, культурних та інших послуг; розвиток транспортної, комунальної та цифрової інфраструктури; створення робочих місць та можливостей для розвитку бізнесу; захист довкілля та запобігання екологічним ризикам; залучення громадян до процесу прийняття рішень (територіальний активізм).

В українськомовних суспільно-географічних текстах уживають поняття “інтегрований розвиток простору”, “інтегрований розвиток міст”, “інтегрований розвиток ТГ і територій” та ін. У країнах ЄС на позначку політики інтегрованого територіального розвитку, що забезпечує просторову, економічну, соціальну, політичну та гуманітарну єдність держав і регіонів, вживають поняття “політика згуртованості” (англ. *cohesion policy*), “політика солідарності” (англ. *solidarity policy*), “політика конвергенції” (англ. *convergence policy*). Політика згуртованості в ЄС спрямована на розвиток інфраструктури (транспорт, енергетика, телекомунікації), підтримку малого та середнього бізнесу, інвестування освіти і досліджень, захист довкілля, соціальну інклюзію. Вона також сприяє співпраці між різними регіонами ЄС, обмінові досвідом та успішними практиками. Основним інструментом європейської політики згуртованості є надання значних фінансових ресурсів для інвестування проектів регіонального розвитку [18].

Отже, семантична близькість міждисциплінарних понять сталий розвиток території, зрівноважений розвиток території, інтегрований розвиток території, комплексний розвиток території, згуртований розвиток території порушує проблему їхнього семантичного розмежування не стільки на логічному, як на методичному рівнях (показники, індикатори), за відсутності якого допустиме синонімічне заміщення викладених терміноодиниць.

Загалом, сутність поняття “просторовий (територіальний) розвиток” робить на часним формування нової наукової дисципліни – географія розвитку (англ. *geography of development*), предметом дослідження якої є просторовий розподіл економічної діяльності та доходів населення, зміни просторового розподілу економічної діяльності у процесі розвитку,

регіональні соціально-економічні дисбаланси. Якщо поняття “розвиток” потрактовувати тільки через якісні зміни позитивного характеру, то доречною стає географія недостатнього (неповного, слабого, відсталого) розвитку, або недорозвитку (англ. *geography of under-development*). Поняття географія недостатнього розвитку розбіжне з поняттям географія занепаду (англ. *geography of decline*), що акцентує ознаки погіршення, зниження, послаблення [2, с. 300–301].

Лексико-семантична мережа поняття “інтегрований розвиток території”. Значний обсяг поняття інтегрований територіальний розвиток зумовлює його обширну лексико-семантичну мережу, утворену сукупністю терміноодиниць, які відображають родо-видові, синонімі, антонімі, асоціативні відношення між ними [2, с. 131]. Лексико-семантичну мережу стосовно інтегрованої сутності території формують і традиційні (чинники територіального розвитку, територіальний потенціал), і модерні терміноодиниці (територіальна привабливість, спроможність ТГ, стійкість ТГ, смарт-спеціалізація території).

Інтегрований розвиток ТГ і територій узгоджується із державною регіональною політикою, спрямованою на “забезпечення високого рівня життя людей на усій території з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності” [13]. Із наведеного випливає системне розуміння передумов і чинників територіального розвитку як взаємозумовлених ланок певної геопросторової цілісності.

У просторовому плануванні важливо виявляти внутрішні та зовнішні чинники територіального (регіонального) розвитку. З-поміж внутрішніх чинників виокремлюють ресурсні, які визначають потенціал розвитку, та управлінські, які стосуються можливого впливу на розвиток території (регіону) управлінських рішень. Нині значну увагу надають використанню потенціалу місцевого самоврядування, базовим інструментом якого є стратегічне, тактичне і оперативне планування.

До зовнішніх чинників територіального розвитку належать історично сформовані системи просторової організації суспільства, політико-правові, соціально-економічні, технологічні особливості того чи того етапу суспільного розвитку. Щоб виявити зовнішні політичні, економічні, соціальні, технологічні, правові й екологічні чинники, що мають або можуть мати вплив на розвиток ТГ і територій, послуговуються PESTLE-аналізом.

У суспільно-географічних дослідженнях функціонування ТГ і територій терміносистему чинники розміщення і розвитку варто доповнити такими термінами на позначку їхньої дії: чинники-каталізatori (лат. *catalysis* – руйнування) – пришвидшують протікання процесів; чинники-інгібітори (лат. *inhibere* – затримувати) – сповільнюють протікання процесів; чинники-промотори (лат. *promoter* – просувати) – збільшують активність процесів; чинники-адероїди (лат. *aderro* – мандрівний, рухомий) – за різних умов можуть бути і каталізаторами, й інгібіторами [2, с. 225]. За умов цифровізації суспільного життя зростає значення інформаційного чинника розвитку ТГ і територій, який посилює синергію усіх інших чинників. Позаяк ефективність чинників розміщення і розвитку підвищується в напрямі до локального рівня через урахування конкретних умов території, їхня вагомість у розробленні планів інтегрованого розвитку ТГ і територій беззаперечна.

Планування територіального розвитку передбачає кількісну параметризацію дії чинників розміщення і функціонування. Наприклад, важливо визначати факторонасиченість (забезпеченість чинниками виробництва окремих продуктів і послуг), фактороінтенсивність або факторомісткість (ступінь використання чинників). Економізація чинників розміщення і розвитку сприяє кількісному обґрунтуванню локалізації певних об’єктів зокрема і напрямів регіонального розвитку загалом.

Мультиплікативна дія чинників розміщення і функціонування суспільних геооб'єктів, територіального розвитку загалом зумовлює виникнення нових інтегральних понять, як-от: “привабливість території” (економічна, культурна, інвестиційна, рекреаційна, туристична й ін.). Наприклад, економічну привабливість території визначають за позитивною динамікою головних соціально-економічних показників, розвитком інфраструктури, стабільною демографічною, екологічною, політичною ситуацією, ефективністю управління територіальним розвитком тощо. Використання у стратегуванні просторового розвитку суспільних особливостей привабливості території не повинно знижувати її природних принад, що можливо лише за умов інтегрованого підходу.

Інтегрований розвиток конкретних ТГ і територій пов'язаний зі з'ясуванням їхніх конкурентних переваг, тобто позитивних характеристик, порівняно з об'єктами, що мають подібні умови й ресурси. Потужним інструментом, який дає змогу ТГ і територіям оцінювати свою ефективність, виявляти сильні та слабкі сторони, а також визначати напрями подальшого розвитку, є бенчмаркінг власних показників із показниками подібних, проте успішніших територіальних одиниць.

Геопросторова конкурентоздатність об'єкта (території) зумовлена наявністю не тільки відповідних конкурентних переваг, а й рівнем їхнього використання, що залежить від територіального менеджменту. Якісний менеджмент стає важливою передумовою територіального перерозподілу ресурсів, а отже, вагомою конкурентною перевагою і важливим елементом конкурентоздатності території.

Щоб з'ясувати конкурентні переваги ТГ і територій застосовують SWOT-аналіз, який дає змогу виявити і визначити взаємозв'язки між внутрішніми (сильними і слабкими) сторонами та зовнішніми (можливостями і викликами) чинниками, що мають стратегічне значення. За результатами SWOT-аналізу будують матрицю TOWS, на основі якої розробляють сценарії розвитку ТГ і територій.

Базовий конкурентний аналіз території традиційно провадять за такою схемою: особливості геоположення; природно-сировинні ресурси; людський капітал; виробнича і соціальна сфери; виробнича, фінансова, соціальна, ринкова інфраструктура; специфічні риси території тощо. Сучасні теорії й емпіричні дані розкривають також визначальність суб'єктивних ресурсів конкурентних переваг території, за яких прояв об'єктивних чинників зазнає впливу з боку суб'єктів господарювання й управління.

У конкурентному аналізі геоположення ТГ передусім оцінюють у контексті її розташування в межах того чи того функціонального типу території. Уперше про важливість функціональних територій як інструментів для капіталізації місцевого потенціалу через політику територіального розвитку наголошено 2017 р. на Бухарестській конференції міністрів Ради Європи, відповідальних за просторове планування. Функціональну територію (англ. *functional areas*) потрактовано як цілісний простір, що має подібні географічні, соціально-економічні та культурні характеристики і функціонує політично, соціально або економічно як система [21]. В ЄС виокремлюють такі функціональні типи територій: сільські території; території зі складними та постійними демографічними проблемами; території зі суворими і постійними кліматичними вадами; території під впливом промислової трансформації; прикордонні території; гірські й острівні території; території крайньої півночі з низькою щільністю населення.

Україна, через війну і значні руйнування інфраструктури та житла, масові внутрішні переселення та еміграцію населення, в регіональній політиці не може реалізовувати європейську типізацію функціональних територій. Закон України “Про засади державної

регіональної політики” визначає такі функціональні типи територій: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку [12]. Наведені функціональні типи не вичерпують усієї сукупності об’єктивних параметрів територій України з огляду на їхній потенціал, виклики і загрози сусідства з росією. Це зумовлює потребу подальших досліджень щодо виділення функціональних підтипів територій. Рекомендації щодо напрямів просторового розвитку, напрацьовані у розрізі функціональних територій, можна розглядати як типові інструменти державної регіональної політики.

Узагальнення змісту поняття “чинники територіального розвитку” зумовило виникнення понять територіальний потенціал (українськомовний відповідник – територіальна спроможність), територіальний капітал. Територіальний капітал – збірне поняття, яке виокремлює систему ресурсів економічного, культурного, соціального та екологічного характеру, що забезпечують розвиток території [9, с. 222]. Поняття “територіальний капітал” за обсягом вужче за поняття “територіальний потенціал”, позаяк не містить ознаки можливості.

Наприклад, ТГ вважають спроможною (англ. *capacity of a territorial community*), якщо вона здатна самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечувати належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров’я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з огляду на кадрові ресурси, фінансове забезпечення та розвиток інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці [14]. Поняття спроможність ТГ у контексті економічного розвитку конкретизують терміноодиниці життєздатність ТГ (англ. *territorial community viability*), самодостатність ТГ (англ. *self-sufficiency of a territorial community*), що зумовлені насамперед фінансовими можливостями [23].

Здатність ТГ зберігати і розвивати свої функції, забезпечувати добробут населення та адаптуватися до змін у довгостроковій перспективі, не завдаючи шкоди природному довкіллю, позначає збірне поняття стійкість ТГ (англ. *resilience of a territorial community*). Компонентами стійкості ТГ є економічна стійкість (диверсифікована економіка, розвиток малого та середнього бізнесу, ефективне використання ресурсів, фінансова стабільність), соціальна стійкість (згуртованість ТГ, розвиток соціальних послуг, доступність освіти і охорони здоров’я, низький рівень безробіття), екологічна стійкість (збереження біорозмаїття, раціональне використання природних ресурсів, розвиток екологічно чистого виробництва, адаптація до зміни клімату), інституційна стійкість (ефективна система управління, прозорість і підзвітність органів місцевого самоврядування, участь громадськості у прийнятті рішень, розвиток громадянського суспільства).

Щоб визначити рівні спроможності та стійкості ТГ і територій, важливо якісно та кількісно параметризувати їхній розвиток, здійснити багатофакторне аналізування [1]. За такого підходу досягається точність і комплексність дослідження, забезпечується можливість прогнозування подальших змін.

Нові соціально-економічні реалії України потребують “розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки більш ефективно”, тобто смарт-спеціалізації території (англ. *smart specialization*) [13]. Інноваційний потенціал території потрактовують як сукупність науково-технічних, технологічних, інформаційних, фінансових, правових, соціокультурних й інших можливостей, які забезпечують отримання інновацій. Втілення смарт-спеціалізації забезпечує сталий розвиток, підвищує ефективність управління інноваційними

процесами, створює сприятливе середовище для інноваційної діяльності, підвищує рівень інноваційної та інвестиційної активності регіону.

Проектування ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій”. Широкий обсяг і конкретний зміст поняття “інтегрований територіальний розвиток” зумовив структуру навчального плану ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій”, розрахованого на три семестри. Обсяг – 90 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).

Навчальний план ОПП забезпечує набуття студентами спеціальних компетентностей, які стосуються здатності до аналізування на основі набутих теоретичних знань і практичних умінь передумов і чинників інтегрованого розвитку ТГ і територій, а також наявних планів їхнього розвитку за умов мінливої соціально-економічної і політичної ситуації в Україні, поглиблення міжнародної співпраці, здатності до розширення та модернізації фахових компетентностей відповідно до начасних і перспективних потреб ринку праці.

Засвоєння ОПП дасть змогу досягти таких програмових результатів навчання: здійснювати моніторинг й оцінювання рівня розвитку ТГ і територій, щоб з’ясувати їхні конкурентні переваги і ризики функціонування; створювати проекти інтегрованого розвитку ТГ і територій задля підвищення якості життя, доступності та рівності можливостей, розвитку ділової активності та соціального підприємництва, запровадження смарт-спеціалізації територій, залучення інвестицій, оптимізації адміністративної діяльності, ощадного природо-користування, збереження історико-культурної спадщини.

Відповідно до чинного стандарту за спеціальністю 106 “Географія” другого (магістерського) рівня вищої освіти, навчальний план ОПП складається з блоку нормативних освітніх компонентів циклу загальної підготовки, циклу професійної та практичної підготовки, циклу ОПП та вибіркових дисциплін циклу загальної підготовки, циклу професійної і практичної підготовки [16].

Навчальний план побудовано за принципом поступового переходу від засвоєння студентами теоретичного матеріалу до набуття відповідних практичних і дослідницьких навичок. Перший семестр спрямований на формування базових знань із теорії і практики територіального розвитку в Україні та світі, засвоєння методики дослідження територіального розвитку, другий – на практичне застосування знань і навичок у контексті ТГ і функціональних типів території (регіональні полюси зростання, території відновлення, прикордонні території в несприятливих умовах, сільські території в несприятливих умовах, території, що підлягають економічній реструктуризації, мономіста, території справедливого переходу, гірські території, уражені території), третій – на індивідуальні дослідницькі проекти та підготовку кваліфікаційної роботи (табл. 1). Значна частина занять відбуватиметься у форматі практичних семінарів, опрацювання конкретних прикладів із можливістю використання реальних даних ТГ України.

Важливе значення для підготовки магістрів має виробнича практика в ТГ, агенціях регіонального розвитку, завдання якої навчити студентів здобувати та опрацьовувати необхідну інформацію для комплексного аналізу розвитку території, за допомогою ефективних методів виявляти потенціал території, набувати навичок створення планів та визначення стратегій інтегрованого розвитку територій.

Підготовка магістрів з інтегрованого розвитку ТГ і територій враховує специфіку спеціальності “Географія та регіональні студії” й особливості навчання на другому рівні вищої освіти. Вона передбачає застосування таких дидактичних підходів:

Таблиця 1

Головні компоненти навчального плану освітньо-професійної програми
 “Інтегрований розвиток громад і територій”
 Main components of the curriculum of the educational and professional programme
 “Integrated Development of Communities and Territories”

Семестри	Нормативні освітні компоненти циклу професійної та практичної підготовки	Вибіркові освітні компоненти циклу професійної та практичної підготовки
1	Глобальні тренди та виклики регіонального розвитку Урбаністика і просторове планування Концептуальні засади філософії довкілля і природокористування Теорія і методологія географічної науки Норми академічного спілкування	Фінансові інструменти розвитку громад і територій Брендинг і маркетинг територій Біоекономіка і сталий розвиток Проблеми розвитку прикордонних регіонів
2	Політика згуртованості в ЄС Георуралістика Оцінювання потенціалів розвитку територій Геоінформаційні технології у стратегічному плануванні Географічні концепції природоохоронної справи Виробнича практика	Соціальне підприємництво Адаптація до змін клімату і сталий розвиток Статистика розвитку Соціокультурні проблеми розвитку міст
3	Виробнича практика Проектування інтегрованого розвитку громад і територій Магістерський семінар	Проблеми розвитку приміської зони великих агломерацій Транспортна інфраструктура

- компетентнісний підхід, орієнтований на формування у магістрів здатностей вирішувати професійні завдання в різних умовах. Основна увага надається розвиткові аналітичних навичок для просторового аналізу, практичних умінь (робота з картами, ГІС, інформаційними банками даних), комунікаційних та міждисциплінарних компетенцій;
- проблемно-зорієнтоване навчання, за якого студенти працюють над реальними проблемами, визначаючи напрями і засоби для їхнього розв’язання. Це сприяє розвиткові креативності та навичок командної роботи;
- міждисциплінарний підхід, що передбачає змістове охоплення окремих питань із предметної сфери економіки, менеджменту, соціології, технології виробництва, публічного управління, культурології, політології тощо;
- студентоцентричний підхід – у процесі вивчення різних дисциплін, проходження виробничих практик враховувати індивідуальні зацікавлення здобувачів освіти.

Висновки. Зміст поняття “інтегрований територіальний розвиток” охоплює довгострокові, міждисциплінарні, просторові та соціально-економічні пріоритети розвитку території, територіальне планування та залучення громади до прийняття рішень. Щоб уникнути синонімії і полісемії потрібне стандартування і кодифікування таких семантично близьких понять: інтегрований розвиток, комплексний розвиток, згуртований розвиток, зрівноважений розвиток, а також адекватний переклад чужомовних запозик та їхнє узгодження з українськомовною поняттєво-терміною системою.

Перспективи подальших досліджень інтегрованого територіального розвитку пов’язані з розробленням і застосуванням у стратегічному плануванні комплексних індикаторів, які

узагальнюють окремі аспекти соціально-економічного розвитку громад і територій та важливі для визначення функціональних типів територій нижчого ієрархічного рівня.

Запровадження магістерської ОПП “Інтегрований розвиток громад і територій” за спеціальністю “Географія та регіональні студії” зумовлене потребою підготовки кадрів, здатних управляти розвитком ТГ і територій з урахуванням нових соціально-економічних реалій в Україні – повоєнне відновлення уражених територій, реінтеграція деокупованих територій, депопуляція, внутрішнє переміщення населення, біженці, релокація підприємств, інтеграція до ЄС, політика децентралізації тощо.

Отримані магістрами теоретичні знання і практичні навички просторового планування даватимуть змогу успішно працювати в ТГ, регіональних органах влади і місцевого самоврядування, агенціях місцевого і регіонального розвитку, проєктах міжнародної технічної допомоги, керівних і моніторингових органах програм політики згуртованості ЄС, дослідницьких центрах, українському та міжнародному бізнесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський М. О. Спроможність територіальних громад України: підходи до оцінки, регіональні відмінності, типізація. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*. Вип. 845. 2023. С. 77–86. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.77-87>.
2. Влах М. Вербальна мова суспільної географії: становлення і розвиток : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 488 с.
3. Влах М. До питання використання в географічній науці поняття “адаптивність”. *Адаптивний менеджмент ландшафту для нового світового (без-)порядку* : матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 80-річчю кафедри геоекології і фізичної географії (Львів–Ворохта, 25–28 вересня 2024 р.). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2024. С. 130–135. URL : https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/AdaptLandMngmnt_2024.pdf.
4. Влах М., Ванда І., Котик Л. До питання суспільно-географічної неоднорідності Стрийського району Львівської області. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Географічні науки*. 2022. Вип. 17. С. 7–17. <https://doi.org/0.32999/ksu2413-7391/2022-17-1>.
5. Влах М., Ванда І., Котик Л. Просторова диференціація Стрийського району Львівської області: виклики розвитку. *Часопис соціально-економічної географії*. 2022. Вип. 32. С. 69–78. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-32-08>.
6. Гудзеляк І. Вплив міграції на етнічний склад населення Європи. *Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії* : матер. Всеукр. наук. онлайн-семінару з участю закордон. учених, присвяч. 120-літтю від народження проф. В. Кубійовича (1900–1985) (Україна, м. Львів, 20 травня 2021 р.). Львів : Простір-М, 2021. С. 184–188. URL : <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Suspilna-heohrafiia-i-kartohrafiia-book-2021.pdf>.
7. Гудзеляк І. І. Макрополізація в сучасному світі: глобальні тенденції та регіональні відмінності. *Історія української географії : всеукр. наук.-теор. часопис*. 2017. Вип. 36. С. 83–88.
8. Концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади як інструмент стратегічного управління / А. Мельничук та ін. *Економічна та соціальна географія*. 2022. Вип. 87. С. 61–71. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2022.87.61-71>.

9. Методологічні засади географії : підручник / Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Пилипенко І. О., Яворська В. В. Херсон : Видав. дім "Гельветика", 2020. 348 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 09.07.2022 р. № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель : Закон України від 07.06.2000 р. № 711-IX; ред. від 09.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>.
12. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII (156-19); ред. від 27.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
13. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 р. № 79; ред. від 18.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text>.
14. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214; ред. від 21.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>.
15. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади : наказ від 22.09.2022 р. № 172 Міністерства розвитку громад і територій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text>.
16. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 106 "Географія" для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ МОН від 11.05.2021 р. № 519. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/82567/.
17. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI; ред. від 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.
18. Третяк Ю. Про систему планування і фінансування в рамках Політики згуртованості ЄС на програмний період 2021–2027 pp. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44078.pdf>.
19. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
20. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 444 с.
21. Hudzelyak, I. (2023). Demographic disproportions of the new administrative-territorial system of the Lviv oblast. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. No 32(4). P. 753–764. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112366>.
22. The 17-th session of the Council of Europe Conference of Ministers responsible for Spatial Planning. (2017, November 3). Resolution No.1 "*Functional Areas – Capitalisation of Local Potential in Territorial Development Policies over the European Continent*". URL: <https://rm.coe.int/the-17th-session-of-the-council-of-europe-conference-of-ministers-resp/16807670ac>.
23. Vlach M., Vanda I., Kotyk L. On the of financial capacities of administrative districts of Lviv oblast. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2022. No 31(4). P. 761–772. <https://doi.org/10.15421/112271>.

REFERENCES

1. Baranovskyi, M. O. (2023). The capacity of territorial communities of Ukraine: approaches to assessment, regional differences, typification. *Scientific Journal of Chernivtsi University: Geography*, 845, 77–86. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.77-87> [in Ukrainian].
2. Vlach, M. (2022). *Verbal language of human geography: formation and development*. Lviv : Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
3. Vlach, M. (2024). On the use of the concept of “adaptivity” in geographic science. In *Adaptive landscape management for new world (dis)order : Proceedings of the International Scientific Conference dedicated to the 80-th anniversary of the Department of Geoecology and Physical Geography (Lviv–Vorokhta, September 25–28, 2024)* Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 130–135. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/AdaptLandMngmnt_2024.pdf [in Ukrainian].
4. Vlach, M., Vanda, I., & Kotyk, L. (2022). To the question of human-geographical heterogeneity of Stryi raion of Lviv oblast. *Scientific Journal of Kherson State University. Series: Geographical Sciences*, 17, 7–17. <https://doi.org/0.32999/ksu2413-7391/2022-17-1> [in Ukrainian].
5. Vlach, M., Vanda, I., & Kotyk, L. (2022). Spatial differentiation of Stryi raion of Lviv oblast: challenges for development. *Human Geography Journal*, 32, 69–78. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-32-08> [in Ukrainian].
6. Hudzelyak, I. (2021). The impact of migration on the ethnic composition of Europe’s population. *Social Geography and Cartography: Scientific Heritage and Modern Ukrainian Studies : Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Online Seminar with Participation of Foreign Scholars Dedicated to the 120-th Anniversary of Professor Volodymyr Kubiyovych (Lviv, Ukraine, May 20, 2021)* Lviv : Prostir-M, 184–188. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/08/Suspilna-heohrafiia-i-kartohrafiia-book-2021.pdf> [in Ukrainian].
7. Hudzelyak, I. I. (2017). Macropolization in the modern world: global trends and regional differences. *History of Ukrainian Geography: All-Ukrainian Scientific-Theoretical Journal*, 36, 83–88 [in Ukrainian].
8. Melnychuk, A., et al. (2022). The concept of integrated development territorial of the territory of the territorial community as a tool of strategic management. *Economic and Social Geography*, 87, 61–71. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2022.87.61-71> [in Ukrainian].
9. Topchiiev, O. H., Malchykova, D. S., Pylypenko, I. O., & Yavorska, V. V. (2020). *Methodological foundations of geography*. Helvetyka Publishing House [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2022, July 9). Law of Ukraine No. 2389-IX “On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the principles of state regional policy and regional recovery policy”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2000, June 7). Law of Ukraine No. 711-IX “On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding land use planning” (as amended on June 9, 2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2015, February 5). Law of Ukraine No. 156-VIII (156-19) “On the principles of state regional policy” (as amended on June 27, 2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].
13. Ministry of Regional Development, Construction, and Housing and Communal Services of Ukraine. (2016, March 31). Order No. 79 “On approval of the methodology for the development, monitoring, and evaluation of the effectiveness of the implementation of regional development strategies and action plans” (as amended on May 18, 2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16#Text> [in Ukrainian].

14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015, April 8). Resolution No. 214 “On approval of the methodology for the formation of capable territorial communities” (as amended on February 21, 2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
15. Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine (2022, September 22). Order No. 172 “On approval of the procedure for the formation of the concept of integrated territorial development of a territorial community”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-22#Text> [in Ukrainian].
16. Ministry of Education and Science of Ukraine (2021, May 11). Order No. 519 “On approval of the higher education standard for specialty 106 “Geography” for the second (master’s) level of higher education”. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/82567/ [in Ukrainian].
17. Verkhovna Rada of Ukraine (2011, February 17). Law of Ukraine No. 3038-VI “On urban planning activities regulation” (as amended on November 15, 2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [in Ukrainian].
18. Tretyak, Y. (n.d.). On the system of planning and financing within the framework of the EU Cohesion Policy for the programming period 2021–2027. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44078.pdf> [in Ukrainian].
19. *Philosophical encyclopedic dictionary* (2002). National Academy of Sciences of Ukraine, H. S. Skovoroda Institute of Philosophy. Abrys [in Ukrainian].
20. Shablui, O. I. (2003). *Fundamentals of general human geography*. Publishing center of Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
21. Hudzelyak, I. (2023). Demographic disproportions of the new administrative-territorial system of the Lviv oblast. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 32(4), 753–764. <https://doi.org/10.15421/112366> [in English].
22. The 17-th session of the Council of Europe Conference of Ministers responsible for Spatial Planning. (2017, November 3). Resolution No.1 “Functional Areas – Capitalisation of Local Potential in Territorial Development Policies over the European Continent”. URL: <https://rm.coe.int/the-17th-session-of-the-council-of-europe-conference-of-ministers-resp/16807670ac> [in English].
23. Vlach, M., Vanda, I., & Kotyk, L. (2022). On the financial capacities of administrative districts of Lviv oblast. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 31(4), 761–772. <https://doi.org/10.15421/112271> [in English].

Стаття: надійшла до редакції 20.04.2025

доопрацьована 17.06.2025

прийнята до друку 26.08.2025

**THEORETICAL, METHODOLOGICAL AND APPLIED FOUNDATIONS OF
DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAMME
“INTEGRATED DEVELOPMENT OF COMMUNITIES AND TERRITORIES”
IN THE MAJOR “GEOGRAPHY AND REGIONAL STUDIES”**

Myroslava Vlach

*Ivan Franko National University of Lviv,
41, P. Doroshenko Str., Lviv, Ukraine, 79007
e-mail: myroslava.vlach@lnu.edu.ua, iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua*

The paper substantiates the relevance of introducing the educational and professional programme “Integrated Development of Communities and Territories” at the second (master’s)

level of higher education in Specialty C6 “Geography and Regional Studies” within the field of knowledge S “Social Sciences, Journalism, and Information”. This necessity arises from the mandatory requirement for the development and implementation of comprehensive spatial development plans for communities. The object of the study is the contents, structure, and didactic approaches of the educational and professional programme. The purpose of the programme is to train specialists capable of implementing holistic community and territorial development, taking into account competitive advantages and applying modern approaches to territorial planning. Emphasis is placed on the need to form theoretical knowledge and practical skills essential for monitoring and evaluating the development of communities and territories, as well as of developing effective strategies for local and regional development, particularly in the context of Ukraine’s preparation for EU accession and post-war recovery. The research aims include: defining the concept of integrated territorial development, substantiating the content and structure of the educational and professional programme, which encompasses both mandatory and elective components that ensure comprehensive training of specialists. The study employs general scientific methods and a special conceptual and terminological analysis of the key terms used. The theoretical and methodological significance of the educational and professional programme “Integrated Development of Communities and Territories” is analyzed through the lens of philosophical, general scientific and human-geographical interpretations of the concept of development. Specifically, the study clarifies the essence of interdisciplinary concepts such as: integrated development, comprehensive development, system of factors of territorial development, territorial attractiveness, territorial capital, territorial potential, community capacity, community resilience, smart specialization of territories, functional types of territories, spatial justice. The structure of the educational and professional programme has been developed and analyzed, with a focus on specialized competencies, learning results, and didactic approaches to the master’s level training. The author’s presents draft curriculum for the “Integrated Development of Communities and Territories” programme, including a list of mandatory and elective components. The applied nature of the programme has been identified, as it involves collaboration with research institutions, analytical centres, and territorial communities for the development of strategies and specific territorial development plans. Also, the article substantiates a need for further scientific research on the development of comprehensive indicators for community and territorial development.

Keywords: educational and professional programme, social organization of space, integrated development, system of factors of territorial development, territorial integrated potential, spatial justice, planning a spacious development of the community.